

ÖRJAN LINDBERGER

Viktor Rydberg, Hilma Gibson och Stina Hedlund

I Karl Warburgs stora biografi om Viktor Rydberg finns en kortfattad notis om dennes situation vid mitten av 1860-talet: "En omständighet, som vid 1860-talets mitt väsentligt torde ha bidragit till Rydbergs kvalfyllda oro, var en icke realiserad tanke på att då bilda ett eget hem och de själsstrider som därmed sammanhängde" (Warburg 1900 II:30).

Om denna icke förverkligade plan på att ingå äktenskap har sedermera Sven Lönborg lämnat vissa kompletterande upplysningar i två skrifter (1934 och 1950). Han bygger på "meddelande från en person som väl kände alla parter i målet" (1934:105). Vem denna var anges dock ej, ej heller namnet på den tilltänkta makan.

Emellertid finns bevarat ytterligare material, som gör det möjligt att rekonstruera huvuddragen av händelseförloppet.

Rydbergs barndom och ungdom

Bland de kvinnor som spelat en roll i Rydbergs liv bör först nämnas hans mor. Hon avled i koleraepidemien 1834, när han var en liten pojke. Föga är känt om henne, men hon efterlämnade minnet av en god och omtänksam mor. Rydberg skriver långt senare att det porträtt han har av henne är "en minnesbild, bevarad i min själ" (Warburg 1900 I:37 f) men "jag gör ingen skillnad mellan henne och min minnesbild af henne. Hvad hindrar att de två äro ett? Och att hon allt fortfarande visar mig moderligt deltagande /.../".

Modern blev viktig för honom från och med hans sextonde år, "då striden för lifvet i yttre och inre mening på allvar började". Som yngling och vuxen kände han tydligen ett starkt behov av moderligt deltagande och moderligt moraliskt stöd.

Den då sextonårige Viktor Rydberg inskrevs i september 1845 som elev vid gymnasiet i Växjö. Om sin vistelse där skrev han 1877 till sin danske översättare Otto Borschsenius att han betraktade denna tid som "de enda åren af min lifstid, som jag ser tillbaka på med verkligt obehag. Den invigning jag der fick i ynglingaålderns mysterier var sådan, att jag ständigt längtade tillbaka till mitt glada och fantasiskimrande gosselif bland ofördärfvade jämnåriga i Jönköping." (Brev II:249).

Uttalandet låter oss förstå hur Rydbergs sexuella debut gick till. Axel Forsström, som noga granskat miljön i Växjö vid denna tid, konstaterar att vissa stadsdelar beskrevs som "kolonier af krog- och jungfruhus" (s. 168). Han har funnit att gymnasieprotokollen 1847 redovisar förhör angående missbruk av alkohol. "Stundom har det förekommit lösaktiga kvinnor i sådana sammanhang" (s. 190).

För Rydberg blev barndomen den ålder i människolivet som framstod i förklarad ljus, på många sätt. Så även när det gäller förhållandet mellan könen. I det inledande partiet av dikten *Det döda barnet till det levande* (från 1881) är scenen ett tydligt minne från barndomen: gossen Viktors favoritlekplats på vallarna kring det gamla slottet i Jönköping. Där förekommer att diktens jag kysser en liten flicka. Klart är att Rydberg liksom i brevet till Borschsenius uppfattar episoden - verklig eller diktad - i perspektiv av sina senare erfareneter: "Barnens kyss vid hjärtats första dyning/han är morgonsval och ren och skär /.../". Den vuxne Rydberg drog en gräns mellan det grovt sexuella och kyssen som uttryck för sympati och kärlek. Den kunde tolkas som "oskuldsfullt begär" (formuleringen står i *Den flygande holländaren*). I dikten *Kyssen* från 1881 finner man likaledes denna uppfattning. Adressaten måste rimligtvis ha varit hans hustru Susen Hasselblad som han gifte sig med 1879. Äktenskapet förblev ofullbordat, enligt uppgifter som inte kan komma från någon annan än Susen.

De enstaka notiser som finns från Rydbergs tid som journalist på *Handelstidningen* i Göteborg fram till 1860-talets mitt

tyder på att han i likhet med många andra ogifta och medelålders män sökte sexuell tillfredsställelse genom kontakter med kvinnliga expediter i cigarraffärer eller servtriser på värdshus och kaféer, eventuellt hos yrkesprostituerade. "Någon renlevnadsman var Rydberg knappast i sin ungdom". skriver Henrik Hedlund, som övertog ledningen av Handelstidningen efter sin farbror S. A. Hedlund och väl kände till vad redaktionsskvallret hade att berätta om tidningens medarbetare (1930 II:207).

Enligt en uppgift från tidningsmannen Carl Herslow, som under sina år som lärare i Göteborg 1862-66 var en nära vän till Rydberg, brukade de tillsammans frekventera "ett litet snyggt sjökaptensvärdshus i Majorna" (Warburg 1900 II:13). Ett brev från Herslow till Rydberg 20.3 1870 ger ytterligare upplysningar. "Många, många gånger har jag haft tag i ett gammalt stålpenntestift för att dymedelst upptaga conversationen med dig, då den ej längre kan fortsätta under träden i Göteborgs alléer eller på Café du Carousel - så löd ju den stolta titeln på din Adelas bostad, din till dess fan, i form af en skolmästare, för af med henne till Alingsås" (Rydbergs brevsamling).

Tydligen har Rydberg haft en intim förbindelse med en flicka, som kanske serverade på värdshuset. Det är möjligt att hon åsyftas i ett brev till Bjursten 1859: "tycker om en ljuflig flicka, till hvilken jag icke ämnar fria" (Brev II:15). Det kan tänkas att flickan valde att gifta sig med en annan, när Rydberg inte friade. Från en något senare period finns en uppgift av Maria Hedlund född Scholander och gift med Thorsten Hedlund; ett utdrag ur hennes minnesanteckningar finns återgivet i en not till Sten Lundwalls avhandling om "Generationsväxlingen inom romantikens klassicism" (s. 199). Hon skriver att Rydberg "var långt ifrån den rene raske asket som många hans vänner, i synnerhet de kvinnliga, togo honom för och som förhållandet i hans äktenskapliga liv sedermera ansågs bekräfta. Utanför hans dörr på nedre botten i 12:an posterade vid tiotiden e.m. alltemellanåt kvinnor tillhörande den sämsta sorten" som "ditbeställts". 12:an var det hus på Östra Hamn-

gatan i Göteborg där Handelstidningens chefredaktör S. A. Hedlund bodde med sin familj. Till en dubblett på nedre botten flyttade Rydberg 1862, vilket medförde att han blev regelbunden middagsgäst och något av familjemedlem hos Hedlunds. Det som Maria Hedlund berättar om bör ha förevarit på 1860-talet, efter flyttningen. Hon påpekar att Rydberg blev "allt finare och mer förändligad ju längre han levde".

De tidiga dikter som Rydberg publicerade i kalendern *Flora* för 1862 rör sig delvis kring erotiska motiv. De vittnar om att han upplevde en slitning mellan det liv han faktiskt förde och det ideal som minnet av hans mor representerade. Dikten *Vemodet* börjar som Warburg konstaterar (1900 I:468) i en ton av "lättare erotik". Diktens jag är ensam på sitt rum

Men dörren öppnas, in i kammarn träder
hans egen mö i månskensvita kläder
en diamant ej af det bästa vatten,
när hon en karl besöker midt i natten.

Fortsättningen förklarar att flickan är en fantasigestalt

en dallring blott uti mitt eget hjerta,
en himmelsk åtrå, en serafisk låga,
en kyss, som tärer mig i ljuflig plåga.

En fantasigestalt är av allt att döma också den rövade och hängivna brud, som möter i Två i *sadeln*.

En otryckt version av *Vemodet* som också citeras av Warburg (1900 I:469) fortsätter efter inledningen på ett annat sätt. Här kan man skönja ett försök att sammanföra till en enhet den aktuella verkligheten och det drömda idealet:

När så hon vilar vid mitt bröst därinne
Uppvaknar sakta hvarje barndomsminne
/ ... /
ett ljus, hvori vid sidan af hvarandra
som änglar mina barndomsminnen vandra.

Men i en annan otryckt dikt från ungefär samma tid (Warburg 1900 I:476 f.) konstateras.

Jag såg dig blott i fjärran, älskarinna.
Du är en himmelsk, ej en jordisk kvinna ;
/ ... /
Det är för sent,
när det som var dig värdigt i mitt väsen
är vissnadt som i brända öknar gräsen
och hjertat ej som ditt år barnarent.

Hilma Gibson

Rydbergs situation förändrades i och med att han flyttade till Östra Hamngatan 12 och blev daglig gäst hos Hedlunds. De bekymrade sig för hans framtid. Uppenbarligen ansåg de att han borde gifta sig. Några år senare skrev Stina Hedlund till sin svägerska Emma (26.4 1868) att hon hos familjen Warburg råkat se en sympatisk engelsk dam. "Hon såg serdeles hygglig och enkel ut - så jag tänkte, hon tror jag skulle falla en viss herre i smaken i /.../ Eget är då jag ser någon qvinna som utmärker sig på något sätt [genom] varm qvinlighet och verklig djup redbarhet är min första tanke V.R." (Hedlundska brevsamlingen. Åberopat av Lönborg 1950:147 utan angivande av datum). Denna Stinas tanke hade dock aktualiserats redan tidigare.

Till makarna Hedlunds närmaste umgängesvänner hörde den förmögne och kommunalpolitiskt engagerade grosshandlaren Henning Frisell och hans hustru Alfhild. Hon var född Lindberg och hade en syster Hilma, född 1829, som 1851 hade gift sig med Charles Gibson och 1862 blivit änka efter honom. Han var född 1818 och tillhörde den kända skeppsredar- och industrimannafamiljen. Som ung hade han varit placerad i Batavia för att handha Olof Wijks affärer med ostindiska varor, återkommit till Sverige 1847 och varit delägare i firman

William Gibson och Söner till 1852. Från detta år hade hans hälsa varit vacklande, varför han utträtt ur firman. Hans tillstånd tycks honom undan för undan ha försämrats både fysiskt och psykiskt; mot slutet av sitt liv var han utackorderad för vård. Efter hans död förordnades Henning Frisell att som förmyndare tillvarata barnens och änkans ekonomiska intressen, vilka inte var obetydliga. Själv kom Hilma Gibson från en välsituerad familj i Borås som hade ägt Viskafors bruk med tillhörande stora lantegendomar; hennes mor hade som änka sålt huvudparten av detta innehav till textilföretagaren Sven Eriksson. Senare bodde hon med sina barn på gården Sjöbo.

Hilma Gibson

Det finns åtskilliga brev från Hilma Gibson i behåll, bl.a. en lång svit till svågern och svägerskan James och Martina Gibson (i Gibsonska släktarkivet). De ger bilden av en klok och omtänksam person utan later, med stark känsla för naturen

och livligt intresse för litteratur och konst. Tydligt trodde Friselis och Hedlunds att hon och Viktor Rydberg skulle vara ett passande par.

Av vad som sedan hände kan man få en uppfattning genom den relation som Lönborg vidarebefordrat i förtäckt form. Tänkbart är att hans sagesman var Hilma Gibsons systerson, bankmannen Erik Frisell (1859-1942); han uppges ha varit släktintresserad. Huvudpunkterna är följande: "Efter flyttningen till Hedlunds träffade Rydberg ofta där en dam, som tillhörde en av det dåtida Göteborgs mest aristokratiska borgarfamiljer, och som var mycket god vän med fru Stina Hedlund. /.../ Hon var i det närmaste jämnårig med Rydberg, hon var fint bildad, vacker och förmögen /.../". En regelrätt förlovning följde. "När denna ingicks, känner jag icke". Men något giftermål blev det inte. Rydberg vågade inte ta det steget, "han känner sig som en bedragare, om han gifter sig med sin fästmö" (1934:104 f.)¹ Till slut blev resultatet detta: "Hon tar själv initiativet och löser på sitt fina sätt förlovningen. Hon lägger inte någon skuld på honom utan hänvisar blott till

---

¹ Detta skall enligt Lönborgs tolkning ha berott på att Rydberg varit olyckligt förälskad i den mycket unga Fanny Bäck, som 1868 gifte sig med Wilhelm Prytz. Warburg omtalar (1900 I:502 f) att Rydberg åren kring 1860 umgicks en hel del i skeppshandlare Bäckes hem där det fanns en sympatisk dotter. I den andra förkortade och omarbetade upplagan av sin biografi (1913:278) har Warburg tillfogat, att dottern "nog hos skalden väckt djupare känslor". Uppslaget till den kompletteringen kom troligen från Susen Rydberg. Olycklig kärlek till en flicka som gifte sig med en annan gav en passabel förklaring till något som hon måste ha undrat över. Lönborg har funnit att Rydberg sände sina *Dikter* 1882 med dedikation till "mina minnens Fanny Bäck". I hennes tackbrev, som Lönborg citerar, står det att gåvan kom henne att tänka på "den lyckliga tid, då jag som glad liten flicka så ofta såg och talade med den vänlige Viktor Rydberg." Inga belägg finns för att Rydberg under mitten av 1860-talet umgåtts med henne eller haft henne i tankarna.

sin familjs önskemål att hon skulle avstå från det planerade giftermålet" (1934: 105).

I sin senare skrift (1950:129) ger Lönborg ett par kompletteringar. Rydberg skall i en anteckningsbok ha noterat: 1865, juli, fundering på Upsalaflyttning. Lönborg förmodar att den stod i samband med det planerade giftermålet. Han nämner att den var aktuell även följande år.

Den anteckningsbok som Lönborg återoppar har nr 17 i Kungl. Bibliotekets Rydbergssamling. I den har Rydberg, sannolikt mot slutet av 1860-talet, gjort ett slags inventering av händelser och mottagna brev under det förflutna dryga decenniet. Mycket överstruket och till följd därav oläsligt eller svårläsligt, men somligt går att tolka. Där står bl.a.:

- s. 29   "1862-63. Frisells, Hilma".
- s. 102   "1865. Om hösten, förklaringen med H. Hilma, Stina och jag vid Delsjön Kristi himmelsfärdsdag 65".
- s. 96   "1865. 4 juli. Hilma på Sjöbo. Fundering på Upsalaflyttning
1865. 11 juli. Hilma skriver om Charles.
1866. 4 okt. Upsala. Bref från Hilma
1866. 24 okt. Upsala Do
1866. 12 dec. Bref från Hilma efter mitt besök hos henne.

Det är möjligt att förlovningen ingicks på hösten 1865, efter den förklaring som anteckningen talar om, men förmodligen har en överenskommelse träffats dessförinnan. Redan den 4 juli 1865 tvcks Hilma i brev ha delgivit Rydberg sina planer att flytta till Uppsala. Det var hon som ville bosätta sig där, mycket med tanke på sina barns uppfostran i en universitetsstad. Hennes son Oscar blev också i sinom tid läkare. Att hon genomförde flyttningen framgår av de noterade breven 1866 från Uppsala. Rydberg tycks ännu på hösten 1866 ha över-

vägt att följa henne dit och, får man anta, gifta sig med henne. I ett brev från bruksägaren och politiske meningsfränden Hj. Petre till S.A. Hedlund 20.10 1866 ber avsändaren att denne skall förmå Rydberg att ändra sitt förhastade beslut att flytta till Uppsala, detta för att inte Hedlund i brist på vikarie som redaktör för *Handelstidningen* skall nödgas avstå från riksdagsmannakallet (Hedlundska samlingen).

Tydiligen har Rydberg i samband med sin vistelse i Stockholm under slutet av år 1866 besökt Hilma i Uppsala. Tänkbart är att hennes brev av 12 dec. meddelade hennes beslut att häva förlovningen. Den 27 jan. 1867 skrev hon till svägerskan Martina Gibson: "Sedan vi talades vid har jag haft att genomgå mången svår strid - så svår att jag ej kan tala derom nu. Efter noggrann och lugn själfpröfning vet jag, att jag inte begått någon handling för hvilken jag behöfver blygas inför andra menniskor eller för mig själf - med Guds hjälp skall jag blifva trogen rösten i mitt inre - huru mina omständigheter än må gestalta sig i en framtid".

Rydberg måste ha känt mer för Hilma än blott sympati och vänskap. Ändå kunde han inte förmå sig till att gifta sig med henne. Han hade ett ömtåligt samvete, och man kan tänka sig att han ansåg sig ovärdig en sådan hustru. Men den sannolika förklaringen torde vara, att han var känslomässigt ännu starkare bunden på annat håll. Den som oavlåtligt var i hans tankar var hans arbetsgivares maka, fru Stina Hedlund.

Stina Hedlund

Stina Hedlund var dotter till skolmannen Thorsten Rudenschöld och gifte sig vid 22 års ålder med publicisten S.A. Hedlund. Hon tycks ha haft ett mycket rörligt temperament, med stora svängningar mellan glädje och sorg. Från begynnelsen ganska blyg och skygg fann hon trygghet i äktenskapet med den robuste och pålitlige Hedlund och anpassade sig till sin uppgift som maka, husmor och moder till en rad barn.

”Hennes rättskänsla var omutlig och hennes medkänsla med dem som lider, stor”, framhåller Henrik Hedlund (1930 II:199). Hennes livsföring var borgerligt korrekt, men hon hyste inom sig en konstnärlig ådra, som möjligen var ett släktarv. Hennes anförvant Wilhelm Stenhammar skriver i en självbiografisk skiss om sin mödernesläkt att rudenschöldarna var ”herrgårdssvenskar, älskvärda, lekfulla, sentimentala, lite smått konstnärliga” (Wallner 1991 I:90). Den sidan hos henne yttrade sig i hennes musikalitet. Hon var en skicklig och uttrycksfull pianist. Rydberg skriver i ett av sina brev till henne:

Ni har efter hvad jag vill minnas, att ni sagt mig, eder sentimentala period bakom er; jag bibehåller min genom hela lifvet. [...] Vid närmare besinnande finnes sentimentaliteten äfven hos er, men i gestalten af melodier och herrliga ackorder. Der är er verld. (9.8 1866, Brev I:47)

Rydberg var också musikalisk. Han sjöng gärna, och han var en ivrig konsertbesökare. När han 1862 hade fått sin bostad i samma hus som Hedlunds, blev han regelbunden middagsgäst hos dem. Och efter middagen brukade Stina spela. I Rydberg hade hon en förstående och uppskattande lyssnare. När Rydberg i november 1866 befann sig i Stockholm skrev S. A. Hedlund till honom:

Och fru Stinas piano har så godt som tystnadt. Det behöfves en resonnans för att spela med nöje, och den rökande, tidningsläsande mannen är en dålig sådan [...] (Brev I:60)

Viktor Rydberg och Stina Hedlund möttes i musiken. I ett brev 1866 skriver han om sin upplevelse av resan genom ett vackert landskap. Det hade sin enda tänkbara motsvarighet i hennes pianospel, ”det var Beethovenska sonater,

Mendelsohnska 'Lieder ohne Worte', Scholanderska ballader i en lång följd" (Brev I: 39).

Lieder ohne Worte. kanske också månskenssonaten.

Stina Hedlund

Till Stina Hedlund som då var i Stockholm, skrev han 21.6 1866, att Alida Warburg spelar emellanåt så gott hon kan för honom "ett par af de små stycken, som jag stundom bett fru Hedlund spela för mig och som jag älskar, emedan de på en gång lyckligaste och plågsammaste minnen från förflutna dagar råka till att vara vid den fästade" (Brev I: 13). Någon månad senare erinrar han sig i ett brev till Thorsten Hedlund, som uppenbarligen var avsett även för Stina, de skymningsstunder då "din mamma fyllde salen med än upprörande, än smekande och lugnande välljud" (Brev I:22). I början av 1867, då Stina återigen befann sig i Stockholm, skriver han om det

nu stumma pianot: "Emellanåt går jag bort till det, rifver bland noterna i atheniennen, kastar en blick på den tomma stolen och gnolar med tanke på den förstummade musiken:

Djupt till hjertat den går
och ett blödande sår
kan den trycka, men svalka också" (Brev I:101)

Detta var så nära en bekännelse som Rydberg kunde gå i förhållande till den som han tilltalade med "fru Stina".

Rydbergs känslor för Stina gick inte omgivningen förbi. Maria Hedlund berättar i sina ovan nämnda minnesanteckningar att Thorsten hyste "en slags instinktiv rädsla och svartsjuka för sin fars räkning". Alida Warburg torde ha dragit sina slutsatser av den musik hon fick spela för Rydberg. Hennes föräldrar var umgängesvänner med Hedlunds, hennes tidigt avlidne bror Carl Simon var intim vän med Rydberg. Vad man i denna familj Warburg iakttagit tycks i sinom tid ha förts vidare till Alidas kusin Karl Warburg. I den förkortade och omarbetade upplagan av sin biografi över Rydberg (1913) har han komletterat sin uppgift om den förfelade planen på ett äktenskap; Rydbergs svårmod betingades också av "erotiska känslor, som gingo mycket djupt och som även orsakade svåra själskonflikter".

Stina Hedlund måste ha varit mycket medveten om att hon var föremål för enträgen uppvaktning från Rydberg. Att hon försökt att vänligt men bestämt sätta honom på plats framgår av hans svar på ett icke bevarat brev från henne. Han skriver 1866 en smula förtrytsamt: "/... / verlden har i er förlorat en diplomat. Ni skrifver brev såsom Manderström noter. Ni väger hvarje ord på taktens vågskål" (Brev I:29). Maria Hedlunds bedömning var att "om hans känsla även var mer än vänskap fick den aldrig uppmuntran från hennes sida."

Likafullt måste man fråga sig om hon inte var djupt berörd. Rydberg var en lyhörd lyssnare, och han hade upptäckt att det fanns en eljest tillbakahållen sida i hennes väsen som kom till uttryck i hennes musicerande. Han lät ana en inre gemenskap som var tilldragande. Hon kan ha upplevt detta som ett latent hot. Hennes strävan att få Rydberg bortgift kan ha varit något av en avvärjande manöver. Hennes lösning på den delikata situationen blev att on valde att tolka den fäbless hon kände för Rydberg som en form av moderskärlek. Han inleddes mer och mer i familjen, han blev du med alla dess medlemmar, betraktades som son i huset, fick många förmaningar och begåvades med smeknamnet Bibbe ("Stygga Bibbe, som lemna oss i sådan tro", står det i ett av Stinas brev, 15.2.1874, Rydbergs brevsamling). När det slutligen kom därhän att Rydberg gifte sig var Stina mycket tagen. Hon skrev till bruden (1879, odaterat, Hedlundska samlingen) och bad om ursäkt för att hon försummat att tacka för inbjudningen till brölloppet, när de råkat mötas. "Du far ej ha för stora anspråk på min 'äldste' son, när hans manna föregår med sådana exempel - Men raljeri åsido - Jag trodde jag skulle kunna dölja huru trött - genomtrött jag känner mig, men mina handlingar förråda mig".

Rollen som äldste son svarade mot Rydbergs behov av moderligt deltagande. Under mitten och slutet av 1860-talet arbetade han på en skrift, benämnd *Ur en klosterbroders dagbok*. Den blev aldrig fullbordad och finns bevarad endast som fragment. Som framgår av titeln har Rydberg bemödat sig om att leva sig in i en klosterbroders tillvaro i ensam avskildhet från världen, försjunknen i betraktelser inför bilden av Kristus. I munklöftena ingår som bekant lydnad och kyskhet. Rydberg böjde sig i lydnad för den moderliga auktoriteten och inriktade sig på att leva i celibat. Efter båda dessa linjer sökte han återvända till det barndomstillstånd som för honom framstod som människans bästa ålder.

Det finns åtminstone ett fullbordat verk av Rydberg, som har sina rötter i den kris han genomgick vid mitten av 1860-talet. Det är dikten *Skogsrået*, påbörjad 1871 och tryckt första gången 1875. Dess manliga huvudperson lockas i månskenet att gå in i furuskogen och möta en huldra: han gör det "villigt och tvungen" i ett drömmande tillstånd vid "sången, /som runt från furorna ljuder / och viskar och bjuder:/ gå djupare, djupare in i villande gåtfull mo!" Upplevelse av natur och musik i ett. Mötet med huldran avgör hans öde:

men den, vars hjärta ett skogsrå stjal,
får aldrig det mer tillbaka:
till drömmar i månljus trår hans själ,
han kan ej älska en maka.

Domkyrkoorganisten och kompositören Elfrida Andrée som hörde till makarna Hedlunds vänner tonsatte *5kogsrået*, och Rydberg fick i slutet av år 1875 höra ett framförande.² Då skrev han till henne: "Jag kan icke säga er, huru djupt jag greps af denna trolska tonmålning, och huru de känslor, under hvilkas magt jag skref mitt stycke, återvände med fördubblad styrka och nästan öfverväldigade mig" (Brev II:41).

Denna kommentar visar, att Elfrida Andrees musik till dikten återkallade minnet av annan musik, den som han hört Stina Hedlund spela, och därmed också av de känslor som var förknippade med den.

[Tidigare tryckt i Nordisk Tidskrift 4/2003.]

[Denna PDF-fil innehåller två fotografier som i Veritas tryckta upplaga placerades på omslaget. Den är därför en sida längre än i trycktet. En lucka i referenslistan har också rättats.]

---

² Senare har även Jean Sibelius tonsatt *Skogsrået*.

KÄLLOR:

Otryckta:

Kungl. Biblioteket, Stockholm

Samlingen av Viktor Rydbergs manuskript.

Samlingen av brev till Viktor Rydberg.

Universitetsbiblioteket, Göteborg.

Det Hedlundska familje- och släktarkivet

Landsarkivet, Göteborg

Det Gibsonska släktarkivet

Tryckta:

Forsström, A.: Viktor Rydberg. Barndom och ungdom 1828-1855. 1960.

Hedlund, Henrik: S. A. Hedlund. Hans liv och gärning. II, 1930.

Lundwall, Sten: Generationsväxlingen inom romantikens klassicism. 1960.

Lönborg, Sven: Från Viktor Rydbergs Göteborgstid. 1934.

Lönborg, Sven: Viktor Rydbergs kärlekssaga. 1950.

Mannerfelt, O. och Danielsson, H: Sven Erikssons och Rydboholms fabrikers historia 1834-1866. Borås 1924.

Viktor Rydbergs Brev I-II, utg av E. Haverman 1923-25.

Wallner, Bo: Wilhelm Stenhammar och hans tid. I, 1991.

Warburg, Karl: Viktor Rydberg. En lefnadsteckning. I-II, 1900.
Andra förkortade och omarbetade upplagan, 1913.